

LEESVERSLAG VAN 'HET VERLATEN HOTEL' VAN MIRIAM ELIAS

1 - TER INLEIDING

Dag Mirjam. Ik val maar meteen met de deur in huis. Ik vind het een oorspronkelijk, belangrijk en bijzonder boek.

Het boek begint waar het eindigt en het eindigt waar het begint. Het verhaal is dus oneindig maar de inzet is (begrijp ik uit het nawoord) tegelijkertijd dat het geen vicieuze cirkel wordt. Al was het alleen maar vanwege de onmogelijke vraag die ieder bezig moet blijven houden: *Wat zou ik, levend in die tijd, gedaan hebben?* Om ons die vraag op een goede manier te kunnen blijven stellen en het hypothetische antwoord aan onze levensgeschiedenis toe te voegen, hebben we dit soort verhalen nodig.

Ik zal het bespreken vanuit de vraag hoe je in oorlogsjaren tegelijkertijd opgroeien en overleven moet. Van mijn kant is het ook een persoonlijke leeservaring. De keuze en ordening van thema's hieronder komen uit mijn interesse voort. Het lijkt me ook het leukste voor jou om op die manier een reactie te krijgen.

De thema's die achtereenvolgens aan bod komen zijn: *De stijl van vertellen, Oud worden in de oorlog*, de betekenis van *Geheim en geheimhouding, Dick Bos en The Singing Detective* (leg ik nog uit) en *Bevrijding als het grote gebeuren van Weerzien en Rouw*. Ik sluit af met enkele opmerkingen extern aan de inhoud van het boek.

2 - DE STIJL VAN VERTELLEN

Ineens zit je midden in de oorlog. Die begint op blz. 16. Je zit er ook als lezer meteen midden in en de stijl van vertellen steunt dat voor 100%. Beschrijvende zinnen worden voortdurend afgewisseld door zinnen waarin mensen sprekend opgevoerd worden. Die vorm is zo levensecht dat je je meteen een 'bevoorrechte getuige' waant. Hoe kan dat vraag je je af en uit de context en andere informatie weet je het antwoord. De eerste en belangrijkste bevoorrechte getuige is de hoofdpersoon zelf.

Vanaf de allereerste beschrijving over de oorlog ervaar ik het boek als het equivalent van een filmdocumentaire waarin de hoofdpersoon mede achter de camera staat. In de filmkunst is dat nog niet gebeurd. In boekvorm kan dat, bij benadering, dus wel. Een bijzondere combinatie van authenticiteit en overtuigingskracht.

Een ander aspect van de vertelwijze is dat het boek begint bij de documentaire buitenkant van de dingen. Daarna komt er door de specifieke vertelwijze steeds meer van het innerlijk belevingsproces en de persoonlijke ontwikkeling van de hoofdpersoon in beeld. Ik vind het heel boeiend om op te merken dat je de tekstgedeeltes in het boek kunt verdelen in stukken die je met de filmcamera op kunt nemen en stukken die de film camera per definitie niet registreren kan. Een hoogtepunt in dit proces naar de innerlijke beleving van de persoon toe is, wat mij betreft, de beschrijvingen in hoofdstuk 8 (blz. 129 - 135) en vooral de (voor mij althans) cruciale zin op blz. 242: *Waarom zeg je dan dat ik alleen maar een nachtmerrie heb?*

In die zin wordt voor mij, de bijzondere balans van documentaire schrijfstijl en de weergave van creatieve introspectie bezegeld.

Ik durf hier te spreken van een bijzondere combinatie van *oral history* en literaire ontsluiting van een geschiedenisperiode. Voor die combinatie bestaat er bij mijn weten nog geen naam.

3 - OUD WORDEN TIJDENS DE BEZETTING

Op blz. 169 staat een zin die de aandacht trekt: *jullie kinderen lijken allemaal ouder door die rotoorlog*. Ik heb deze en soortgelijke observaties al vaak gehoord.

In de drie subparagrafen hieronder zet ik dit thema van ouder worden in de oorlog nader uiteen.

3.1 - HET DOOR ALLEN GEDEELDE WANTROUWEN:

Op blz. 20 staat bijvoorbeeld de zin: *je mag voortaan niet meer denken dat alle Nederlanders het goed bedoelen* waarschuwt Ronnie even later. *Wij moeten nu soms liegen, dat vinden de grote mensen ineens goed*.

3.2 - HET BESEF VAN DE BEZETTING EN HAAR TAAL

De beleving van de bezetting noodzaakt tot het ontwikkelen van een nieuw vocabulaire in de culturele context van het algemene gevoel van bedreiging. Dat gebeurt in de circulatie van van hele en halve informatie en boze vermoedens. Voorbeelden zijn: vragen als: *Wat is dat de kristalnacht? Zou dat ook in Nederland kunnen?*. Op een heel ander niveau: Het lied van de farizeeër op de hoek van de straat (blz 81). Weer heel anders maar zeer treffend is het voorval waarin Ronnie zich tot zijn schrik realiseert dat hij het woord *Jodenstreek* (blz. 88, 89) in de mond genomen heeft. Zijn reacties tonen dat er tegelijkertijd ook een psychologische immuniteitssysteem in werking kan treden. Op het besef van deze uitglijder volgt de zin: *Hij poetst zijn tanden wel tien keer* (blz 89).

Het meest schrikwekkende moment is voor mij als op blz. 186 het woord *Gaskamer* valt. De betekenis wordt niet verder onthuld. Maar de mensen...: *Ze kijken elkaar aan*. De lezer voelt zich ineens betrokken in een vreselijk weten en niet weten tegelijkertijd. Een vreselijk besef, dat ons allemaal, zolang als we leven, zal blijven heugen.

3.3 - DE ZICH UITDIJENDE BUITENWERELD

Complementair aan dit isolement en proces van introspectie dijt de wereld zich op bijzondere wijze uit. Dit gebeurt in ruimte en tijd: De ruimtelijke verbreding uit zich onder andere in de oriëntatie van Ronie op Siberië waar hij beren wil gaan schieten. Ook namen als als Pearl Harbour, de Zuidzee (slag in de ..) en Stalingrad wijzen op een zich ook bij kinderen spontaan ontwikkelend persoonlijk geopolitiek bewustzijn.

Ook de beleving van de tijdsdimensie van verleden en toekomst wordt in het bewustzijn afhankelijk van de actualiteit geïntensiveerd en gepolitiseerd. Het rollenspel van Willem van

Oranje en Balthasar Gerards laat dit goed zien. Ook is het niet voor niets dat Kenau Simons Hasselaar acte de présence komt geven (blz 108)

Dit alle wordt geaccentueerd door een sterk spelcomponent (knikkeren, de sterfscène van Willem van Oranje en het parachuutjes spelen om de nadering van de geallieerden te verbeelden.

Ver buiten de aardse tijd - ruimtelijke dimensie treedt Ronny als hij in zijn droom in de hemel terecht komt (blz. 132). Tussen haakjes: Er zijn mensen die zeggen dat het in de hemel saai is. Hier is dat niet het geval: het is een geboorteplaats voor een utopie waarvan je mag hopen dat hij op aarde ooit gerealiseerd zou kunnen worden. Het onderscheid tussen godsdiensten en mensen tellen even (zolang de droom duurt) niet. Kinderen herwinnen hier hun jeugd door samen te gaan knikkeren en in plaats van voor elkaar op de hoede zijn spelen ze er verstoppertje (blz 132). Kom er nog eens om.

4 - HET LEREN OMGAAN MET GEHEIM EN GEHEIMEN IN DE OORLOG

De leugen geldt niet overal als even negatief. In China zou men de eerste leugen van een kind vieren als de eerste stap naar volwassenheid. De gedachte daarachter: Wie liegt kan dat gewoon doen omdat je iets te verbergen hebt wat gewoon verborgen moet worden. We noemen dat privacy en wat is volwassenheid zonder privacy? Wat er van waar is weet ik niet maar ik moest er aan denken toen ik op blz. 97 de uitdrukking las: *Zo 'n groot geheim is eigenlijk te zwaar voor een kind*. Ronny heeft een groot en levensgevaarlijk geheim. Hij weet van het bestaan van Willy.

Maar is een kind met een levensgevaarlijk geheim en met een verantwoording waar een mensenleven op het spel staat nog wel een kind? Dat vraag je je als lezer af. Moet het kind in de oorlog niet een stuk van zijn jeugd prijsgeven? Is dat nog ooit in te halen? Weten doe ik het niet al klinken de vragen in deze Corona-tijd redelijk modern.

5 - DICK BOS EN THE SINGING DETECTIVE

Het is al vaak in de wereldliteratuur vertoont. De inhoud of zelfs het maken van een kunstwerk (low brow of high brow) maakt deel uit van de realiteit van een verhaal en gaat er op een essentiële wijze de dynamiek van bepalen. Klassieke voorbeelden zijn (Don Quichotte en Madame Bovary en ook *The Singing Detective*).

In jouw boek is dat wat ik het *Dick Bos* thema noem.

Voor de analyse van je boek vind ik *The Singing Detective* het leukste voorbeeld om naar te verwijzen. In deze film wordt de metafoer van de detective (Philip Marlow) gebruikt om het innerlijk van de hoofdpersoon in kaart te brengen. Sterker het wordt een model of vorm om de levenspraktijk in moeilijke omstandigheden te modelleren. Hier is heel veel over te zeggen maar mijn verhaal moet niet te lang worden.

Ik durf de stelling aan dat Dick Bos in alle opzichten te vergelijken is met de voorbeelden die hiervoor heb genoemd. Het Dick Bos motief mengt zich ongedwongen met de geopolitieke en

historische wereld van Ronny. De volgende zin op bl. 155 is in dit opzicht veelbetekenend: *Hij staart uit het raam en fantaseert dat hij een soort mengeling is van Dick Bos, een oude geus en een moderne verzetsman.*

Dick Bos krijgt in de wereld van Ronny gezelschap van Winnetou. Merkwaardig dat Ronny zich niet met Winnetou vereenzelvigd maar dat had nog kunnen komen. Voorlopig geldt Stan de bevrijder als de personificatie van Winnetou (227) of omgekeerd. Maar dat is toch al genoeg om in een spannend verhaal de levensbedreiging op een afstand te houden: Dick Bos en Winnetou. Dat is zoiets als Arendsoog en Witte Veder.

6 - DE BEVRIJDING: HET FEEST VAN HET WEERZIEN EN HET BEGIN VAN ROUWVERWERKING VOOR HET LEVEN

Dan de bevrijding. De rouw na de desillusie en het geluk van het weerzien.

De bevrijding slaat soms alle hoop de bodem in. Op blz. 248 staat het: *In de oorlog kon je nog hopen.* Maar ook is er het weerzien. Eindelijk heb je minder geheimen voor elkaar en kunnen de lang met veel pijn en moeite verborgen geheimen aan elkaar geopenbaard worden. Ieder weerzien roept weer nieuwe vragen op en bij iedere ontmoeting worden geschiedenissen geschreven en herschreven maar iedere desillusie staat voor een unieke geschiedenis die voortijdig en onherroepelijk afgebroken is.

Ik heb me er over zitten verbazen hoe het komt dat we bevrijding en rouwverwerking in de loop van de tijd zo uiteen hebben gelegd in een dodenherdenking en een bevrijdingsdag. Ze waren zo met elkaar verweven. Is het rouwproces niet voorwaarde voor echte bevrijding. Daar lijkt me meer voor nodig dan alleen maar de dodenherdenking aan bevrijdingsdag vooraf te laten gaan.

Je boek legt hier op een geweldige manier getuigenis van af.

7 - REACTIES EXTERN AAN HET BOEK

Een paar korte zeer korte reacties achteraf.

1 - Lange geleden heb ik een werkstuk/scriptie begeleid over het speeltuinwerk in Amsterdam. De auteur/studente (toen Tinie de Boo nu naar ik begrepen heb Tinie IJsberg en dochter van de tramconducteur en medeorganisator van de Februaristaking Johan IJsberg) heeft me toen veel verteld over de rol van het speeltuinwerk in het verzet tijdens de periode van 40- 45. Het is me altijd bijgebleven. Paradoxaal maar indrukwekkend. Bij verzet denk je niet aan speeltuinwerk. Ik heb er tijdens het lezen van je boek vaak aan gedacht.

2 - In 2013 stierf mijn schoonvader. Hij zat een tijd in kamp Amersfoort. Hij heeft lang niet over de oorlog kunnen praten maar bij de val van de muur kon hij daar een punt achter zetten. Hij zei me ooit dat er door de oorlog een stuk van zijn jeugd ontnomen was.

De beste wijze om mijn waardering voor je boek uit te spreken is de vermelding dat het me spijt dat ik niet met hem over je boek heb kunnen praten.

18 - 1- 2022
Jan Dimmers